

Sławomir Kuźmar

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Wydział Ekonomii
Katedra Makroekonomii i Badań nad Rozwojem
slawomir.kuzmar@ue.poznan.pl

Bartosz Totleben

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Wydział Ekonomii
Katedra Makroekonomii i Badań nad Rozwojem
bartosz.totleben@ue.poznan.pl

WOLNOŚĆ GOSPODARCZA A EFEKTYWNOŚĆ FUNKCJONOWANIA GOSPODAREK ROZWIJAJĄCYCH SIĘ¹

Streszczenie: Celem prezentowanego artykułu jest pogłębiona analiza relacji występującej pomiędzy wolnością gospodarczą a efektywnością funkcjonowania gospodarek rozwijających się; w celach porównawczych analizie poddano także kraje wysokorozwinięte (łącznie 115 państw). Analizy prowadzone na podstawie testów przyczynowości w sensie Grangera, oddzielnie dla grupy krajów rozwiniętych i rozwijających się, wykazały, że pomiędzy wolnością gospodarczą a przyjętymi miarami efektywności występuje w obu grupach państw pozytywny oraz statystycznie istotny związek, przy czym jest on silniejszy wśród krajów rozwijających się. Wyniki analiz przeprowadzone dla poszczególnych krajów wykazały jednak znacznie większe zróżnicowanie w zakresie analizowanej relacji.

Słowa kluczowe: wolność gospodarcza, efektywność, testy przyczynowości Grangera.

JEL Classification: P0, O43.

Wprowadzenie

Badania nad społecznym i gospodarczym znaczeniem wolności gospodarczej prowadzone od blisko 30 lat koncentrują się w większości na bezpośrednich analizach relacji pomiędzy dostępnymi miarami wolności gospodarczej a wzrostem gospodarczym. Stosunkowo niewiele analiz jest prowadzonych na podstawie

¹ Badanie zostało sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach projektu 2014/13/N/HS4/02061 pt. „Determinanty regionalnej wydajności pracy w Polsce w latach 1995-2013”.

bardziej złożonych kategorii określających efektywność społeczno-gospodarczą funkcjonowania poszczególnych państw. W opracowaniach tych bada się m.in. relację pomiędzy wolnością gospodarczą a produktywnością [Farhadi, Islam, Moslehi, 2015], poziomem kapitału ludzkiego [King, Montenegro, Orazem, 2012], czy poziomem nierówności dochodowych [Bennett, Nikolaev, 2016; Ahmad, 2017].

Z uwagi na powyższe, celem prezentowanego artykułu jest pogłębiona ocena relacji występującej pomiędzy wolnością gospodarczą – przy wykorzystaniu jej różnych miar – a efektywnością funkcjonowania gospodarek rozwijających się mierzoną za pomocą zmiany całkowitej produktywności czynników produkcji oraz stopy wzrostu gospodarczego.

1. Wolność gospodarcza – pojęcie i pomiar

Dyskusja dotycząca znaczenia wolności gospodarczej toczona jest w ekonomii w zasadzie od jej narodzin. Już A. Smith, który – w powszechnym mniemaniu – ponad wszystko cenił wolność [Szarzec, 2013, s. 24] pisał, że po całkowitym odrzuceniu wszelkich systemów preferencji i ograniczeń, zrozumiały oraz prosty system naturalnej wolności ustali się samoistnie. Każdy człowiek – dopóki nie pogwałci obowiązujących praw – będzie mógł prowadzić swe interesy według swego uznania, korzystając z zupełnej swobody. Panujący będzie natomiast całkowicie zwolniony od obowiązku nadzorowania działalności gospodarczej prywatnych ludzi i kierowania jej tam, gdzie może przynieść największy pożytek społeczeństwu [Smith, 2015, t. 2, s. 339].

Pomimo tak długiej historii rozważań dotyczących wolności gospodarczej, trudno przedstawić jej podstawową i wiodącą definicję. Niemniej jednak wśród większości ekonomistów panuje zgoda co do podstawowych elementów tworzących wolność gospodarczą (na część z nich wskazywał pośrednio już A. Smith). Wśród tych elementów najczęściej ujmowane są [Hanke, Walters, 1997, s. 120-121; por. też Szarzec, 2013, s. 265; Piątek, 2016, s. 73]: ochrona praw własności (obejmująca legalnie nabyte przedmioty i prawa); wolność zawierania umów z podmiotami krajowymi i zagranicznymi; wolność od interwencji państwa w warunki, na jakich zawierane są dobrowolne umowy, oraz wolność od konfiskaty własności poprzez nadmierne opodatkowanie lub niespodziewaną inflację. Z kolei zdaniem J. Gwartneya oraz R. Lawsons [2003, s. 406] wiodące obszary wolności gospodarczej obejmują: wolność wyboru (*personal choice*), wolność wymiany (*voluntary exchange*), swobodę konkurencji (*freedom to compete*) oraz ochronę osób i własności (*protection of persons and property*).

Jedną z najpopularniejszych definicji wolności gospodarczej, nawiązującą do ww. elementów, zaproponowali J. Gwartney, W. Block oraz R. Lawson [1996, s. 12], związani z The Fraser Institute, podczas prac nad powszechną miarą (indeksem, wskaźnikiem) stopnia wolności gospodarczej poszczególnych państw, określaną jako The Economic Freedom of the World Index (EFW). Zgodnie z nią, podmioty dysponują wolnością gospodarczą w sytuacji, gdy ich własność – zdobyta w legalny sposób – jest chroniona przed zawłaszczeniem przez innych oraz mogą jej używać, wymieniać, czy darować w nieskrępowany sposób, dopóki nie narusza to wolności gospodarczej innych podmiotów.

Warto też podkreślić, że w większości definicji wolności gospodarczej wskazuje się na istnienie rządów prawa (*rule of law*), odnoszących się zwłaszcza do ochrony praw własności oraz zabezpieczenia przestrzegania zawieranych umów jako podstaw zapewnienia wolności gospodarczej [Bergreen, 2003, cyt. za: Piątek, Szarzec, Pilc, 2013, s. 271].

Pomiar wolności gospodarczej wydaje się zadaniem jeszcze bardziej wymagającym niż samo jej jednoznaczne zdefiniowanie. O trudności tej może także świadczyć fakt, że pierwsze syntetyczne mierniki wolności gospodarczej pojawiły się dopiero na początku lat 90. XX w. Były to mierniki opracowywane przez: G. Scully'ego i D. Slottje'ego [1991]; Freedom House; The Heritage Foundation i Wall Street Journal (*Index of Economic Freedom*, IEF) oraz Fraser Institute (*Economic Freedom of the World index*, EFW). Analizy empiryczne prowadzone w niniejszym opracowaniu, z uwagi na ciągłość ich publikacji oraz wiodącą rolę [Doucouliagos, Ulubasoglu, 2006, s. 63], będą prowadzone na podstawie dwóch ostatnich wskaźników.

Oba wskaźniki konstruowane są jako syntetyczne miary określonych obszarów wolności gospodarczej, którym przypisuje się właściwe wagi. Indeks EFW konstruowany jest na podstawie ocen pięciu głównych obszarów, tj.: 1) wielkości państwa, 2) struktury prawnej i bezpieczeństwa praw własności, 3) stabilności systemu, 4) wolności handlu zagranicznego oraz 5) regulacji prawnych w zakresie rynku kredytowego i pracy oraz działalności biznesowej. Wartości indeksu standaryzowane są w skali od 0 do 10 i obejmują swym zakresem czasowym lata 1970-2014. Wyznaczane są dla 159 krajów (dla ostatniego dostępnego roku) [Fraser Institute, 2017].

Indeks IEF wyznaczany jest współcześnie na podstawie ocen 12 głównych obszarów o charakterze zarówno ilościowym, jak i jakościowym. Obszary te grupowane są dalej w 4 podstawowe filary wolności gospodarczej, do których należą: rządy prawa, jakość państwa, efektywność regulacyjna oraz otwartość rynków. IEF przyjmuje wartości od 0 do 100 i wyznaczany jest jako średnia

z wskazanych obszarów (przy założeniu ich równoważności), dla lat 1995-2017. W ostatniej edycji indeksu analizie poddano zakres wolności gospodarczej w 189 krajach [Heritage Foundation, 2017].

Pomimo swej popularności i ugruntowanej już pozycji w analizach ilościowych, część ekonomistów [Heckelman, Stroup, 2000; Klarkson, 2005; Sachs, 2005; Giannone, Lenza, Reichlin, 2011; Bologna, Hall, 2014] wskazuje na pewne wady powyższych indeksów, o których należy pamiętać, prowadząc analizy empiryczne z ich wykorzystaniem.

2. Wolność gospodarcza a wzrost gospodarczy – przegląd badań empirycznych

Jak już wskazano, idea, że wolność gospodarcza stanowi jeden z kluczowych czynników istotnych dla kreowania wzrostu gospodarczego, a w konsekwencji dobrobytu społecznego, była rozważana już przez A. Smitha. Także współcześnie większość ekonomistów zgadza się co do tego, że wolność gospodarcza wraz z wolnością polityczną oraz swobodami obywatelskimi stanowią podstawę struktury instytucjonalnej dobrze funkcjonującego państwa. Jednocześnie należą do głównych czynników pozwalających wyjaśniać istotne różnice w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych państw [Acemoglu, Johnson, Robinson, 2005, s. 397-399].

Pomimo tak długiego zainteresowania ekonomistów kwestiami związanymi ze znaczeniem wolności gospodarczej, pierwsze analizy ilościowe dotyczące relacji pomiędzy wolnością gospodarczą a wzrostem gospodarczym były prowadzone dopiero na początku lat 90. XX w. W badaniach tych jako miarę wolności gospodarczej wykorzystywano indeks wolności gospodarczej zaproponowany przez G. Scully'ego i D. Slotte'ego [Hanke, Walters, 1997, s. 123-124]. Istotny wzrost liczby empirycznych analiz dotyczących badanej relacji nastąpił wraz z pojawieniem się dodatkowych danych z zakresu wolności gospodarczej publikowanych przez Instytut Frasera oraz Heritage Foundation. Kilka lat później J. de Hann [2003, s. 395-403] dokonał przeglądu 12 publikacji zawierających empiryczną analizę relacji pomiędzy wolnością gospodarczą a wzrostem i rozwojem gospodarczym. O dynamicznym wzroście liczby analiz empirycznych dotyczących weryfikowanej zależności może świadczyć fakt, że już po trzech latach C. Doucouliagos i M.A. Ulubasoglu [2006] dokonali pogłębionej analizy 52 badań nad wpływem wolności gospodarczej na wzrost gospodarczy. Zarówno w pierwszym, jak i drugim opracowaniu autorzy stwierdzają, że w większości prowa-

dzonych analiz potwierdzono statystycznie istotną relację pomiędzy wolnością gospodarczą a wzrostem gospodarczym. Co ważne, relacja ta jest istotna niezależnie od doboru grupy krajów, wybranej miary wolności gospodarczej, czy poziomu agregacji.

O niemalejącej popularności badań nad znaczeniem wolności gospodarczej świadczy opracowanie J.C. Halla i R.A. Lawsona [2014]. Autorzy ci, dokonując przeglądu literatury, w której za miarę wolności gospodarczej przyjęto indeks EFW (lub jego subindeksy), wskazali, że spośród 402 artykułów w 198 był on wykorzystywany jako zmienna objaśniająca modelu ekonometrycznego. Statystycznie istotny i pozytywny wpływ wolności gospodarczej na kształtowanie się analizowanych zmiennych makroekonomicznych potwierdzono w 134 artykułach (68%), w około 28% artykułów wpływ ten był niejednoznaczny, a w przypadku zaledwie 4% (tj. 8) opracowań stwierdzono negatywną zależność pomiędzy wolnością gospodarczą a weryfikowanymi zmiennymi makroekonomicznymi [Hall, Lawson, 2014, s. 8].

3. Dane i metoda badawcza

W celu określenia relacji występującej pomiędzy wolnością gospodarczą a efektywnością funkcjonowania gospodarek przeprowadzono badanie ekonometryczne, w którym analizie poddano 115 krajów, w tym 67 sklasyfikowanych w 2015 r. jako rozwijające się oraz 48 jako rozwinięte². Zakres czasowy z uwagi na dostępność danych dotyczących wolności gospodarczej obejmuje lata 1995-2015. Zgodnie z przeprowadzonym przeglądem literatury jako miary wolności gospodarczej wykorzystano indeksy EFW i IEF, zaś za wskaźniki efektywności gospodarczej przyjęto zmiany całkowitej produktywności czynników produkcji (TFP) oraz stopę wzrostu gospodarczego. Podstawowe statystyki opisowe dotyczące wykorzystywanych danych oraz ich źródła zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1. Statystyki opisowe badanych zmiennych

Zmienna	Oznaczenie	Średnia	Min	Max	Odech. stand.	Źródło
1	2	3	4	5	6	7
Indeks wolności IEF	IEF	61,87	21,4	90,5	10,53	The Heritage Foundation
Indeks wolności EFW	EFW	6,81	2,93	9,15	0,97	Fraser Institute

² Zgodnie z kryterium Banku Światowego kraj należy do grupy krajów rozwiniętych, gdy jego PNB per capita przekracza 12236\$. Wszystkie pozostałe kraje klasyfikuje się jako „rozwijające się”.

cd. tabeli 1

1	2	3	4	5	6	7
Zmiana TFP (w %)	ΔTFP	0,17	-33,31	28,89	3,73	Total Economy Database
Stopa wzrostu gospodarczego (w %)	ΔPKB_{pc}	2,60	-29,89	92,12	4,56	Bank Światowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: The Heritage Foundation, Fraser Institute, Banku Światowego oraz Total Economy Database.

W celu zweryfikowania istnienia relacji przyczynowo-skutkowej pomiędzy zakresem wolności gospodarczej a efektywnością funkcjonowania gospodarek posłużono się testem przyczynowości w sensie Grangera, zgodnie z którym zmienna X_t jest przyczyną w sensie Grangera dla Y_t , jeśli uwzględnienie poprzednich (opóźnionych) wartości X_t pozwala lepiej prognozować wartości Y_t .

W trakcie analiz danych panelowych posłużono się procedurą zaproponowaną przez E. Dumitrescu i C. Hurlina [2012] oraz estymowano równania:

$$Y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^{(k)} Y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} X_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

gdzie: Y – wybrana miara efektywności funkcjonowania gospodarki, X – wybrana miara wolności gospodarczej, α oraz β – współczynniki regresji, γ – współczynnik autoregresji.

Z kolei poddając analizie szeregi czasowe, estymowano (dla każdego kraju) równania zaproponowane przez C. Grangera [1969] oraz T.J. Sargenta [1976]:

$$Y_t = \sum_{k=1}^K \alpha_j X_{t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_j Y_{t-k} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Określenie statystycznej istotności przyczynowości opiera się na teście F (dla danych panelowych) oraz teście Walda (dla szeregów czasowych). Wybór maksymalnej (optymalnej) liczby opóźnień w modelach został przeprowadzony zgodnie z kryterium Akaike [1974].

4. Wyniki analizy empirycznej

W pierwszym kroku analizy estymowano 8 równań regresji liniowej (funkcja 1), aby zbadać istnienie przyczynowości w sensie Grangera z wykorzystaniem danych panelowych. Grupę badawczą podzielono, jak wskazano wcześniej, na grupę krajów rozwijających się oraz rozwiniętych. W pierwszej grupie wykazano statystycznie istotną zależność przyczynowo-skutkową (na poziomie ufności 90%) pomiędzy wolnością gospodarczą a efektywnością funkcjonowania, bez względu na przyjęte sposoby pomiaru. Analogiczne wyniki otrzymano dla

krajów rozwiniętych, jednakże nie stwierdzono wpływu wolności mierzonej indeksem EFW na zmiany produktywności.

Tabela 2. Wyniki testu przyczynowości w sensie Grangera dla danych panelowych

Grupa badawcza	Przyczyna	Skutek	Statystyka Z	p-value	Liczba obserwacji
Kraje rozwijające się	EFW	Δ TFP	24,19	0,000***	920
		Δ PKB _{pc}	26,13	0,000***	904
	IEF	Δ TFP	2,84	0,004***	1426
		Δ PKB _{pc}	5,18	0,000***	1353
Kraje rozwinięte	EFW	Δ TFP	1,25	0,211	700
		Δ PKB _{pc}	3,36	0,001***	700
	IEF	Δ PKB _{pc}	5,71	0,000***	999
		Δ TFP	3,27	0,001***	1032

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych: The Heritage Foundation, Fraser Institute, Banku Światowego oraz Total Economy Database.

Na podstawie porównania granicznych poziomów istotności (p-value) zasadne jest stwierdzenie, iż wpływ wolności na efektywność funkcjonowania jest większy w krajach rozwijających się.

Następnie przeprowadzono testy przyczynowości dla szeregów czasowych. Estymowano 448 równań regresji liniowej na podstawie funkcji (2), wykorzystując w modelach wszystkie 4 kombinacje zmiennych dla poszczególnych krajów.

Tabela 3. Wyniki testu przyczynowości w sensie Grangera dla szeregów czasowych

Wyszczególnienie		Kraje rozwijające się		Kraje rozwinięte	
Przyczyna	Skutek	Potwierdzono	Odrzucono	Potwierdzono	Odrzucono
IEF	Δ TFP	20 (29,9%)	47 (70,1%)	14 (29,2%)	34 (70,8%)
	Δ PKB _{pc}	23 (34,8%)	43 (65,2%)	18 (37,5%)	30 (62%)
EFW	Δ TFP	29 (45,3%)	35 (54,7%)	13 (28,3%)	33 (71,7%)
	Δ PKB _{pc}	24 (38,1%)	39 (61,9%)	12 (26,1%)	34 (73,9%)
RAZEM		96 (36,9%)	164 (63,1%)	57 (30,3%)	131 (69,7%)

Uwaga: „Potwierdzono” oznacza, iż wykazano istnienie statystycznie istotnej przyczynowości w sensie Grangera na poziomie istotności wynoszącym 90%. „Odrzucono” oznacza brak przyczynowości w sensie Grangera.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych: The Heritage Foundation, Fraser Institute, Banku Światowego oraz Total Economy Database.

Bez względu na przyjętą miarę wolności gospodarczej oraz sposób pomiaru efektywności gospodarczej, w obu badanych grupach wykazano istnienie istotnej przyczynowości w sensie Grangera dla mniej niż połowy badanych krajów. W grupie krajów rozwijających się zaobserwowano większy wpływ wolności gospodarczej mierzonej indeksem IEF na stopy wzrostu gospodarczego (potwierdzono przyczynowość w 23 krajach, co stanowi 34,8% badanej grupy) niż

na zmianę TFP (20 krajów; 29,9%). Przyjmując za miarę wolności indeks EFW, w większej liczbie krajów obserwuje się wpływ na zmianę produktywności (29 krajów; 45,3%) niż na zmianę PKB per capita (24 kraje; 38,1%). Warto także podkreślić, że związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy wolnością gospodarczą a efektywnością funkcjonowania gospodarek częściej występuje w grupie państw rozwijających się (36,9%) niż w krajach rozwiniętych (30,3%).

Podsumowanie

Analizy zależności przyczynowo-skutkowej pomiędzy wolnością gospodarczą a efektywnością funkcjonowania przeprowadzone dla grupy krajów rozwijających się i rozwiniętych potwierdziły występowanie statystycznie istotnej relacji pomiędzy wolnością gospodarczą a efektywnością funkcjonowania analizowanych gospodarek. Co istotne, zależność ta została potwierdzona dla różnych miar wolności gospodarczej zarówno w grupie krajów rozwiniętych, jak i rozwijających się.

Bardziej szczegółowe analizy, opierające się na ocenie relacji przyczynowo-skutkowej pomiędzy wolnością a efektywnością w poszczególnych krajach, wykazały jednak, że związek pomiędzy wolnością gospodarczą a efektywnością funkcjonowania gospodarek częściej występował w grupie państw rozwijających się (36,9% estymowanych równań); w krajach rozwiniętych opisaną zależność potwierdzono z kolei w przypadku 30,3% przeprowadzonych testów.

Analizując uzyskane tu wyniki, należy jednak podkreślić, że z uwagi na stosunkowo krótki szereg czasowy wykorzystany w badaniu powinny one być traktowane z pewną ostrożnością. Warto także zauważyć, iż prezentowane wyniki mogą stanowić podstawę dalszych badań dotyczących znaczenia wolności gospodarczej dla efektywności funkcjonowania poszczególnych gospodarek na podstawie bardziej zaawansowanych metod analizy empirycznej dla danych panelowych.

Literatura

Acemoglu D., Johnson S., Robinson J.A. (2005), *Institutions as Fundamental Cause of Long-Run Growth* [w:] P. Aghion, S.N. Durlauf (red.), *Handbook of Economic Growth*, 1A, North Holland, Amsterdam, s. 385-472.

Ahmad M. (2017), *Economic Freedom and Income Inequality: Does Political Regime Matter?* „MDPI Economies”, 5/18, s. 1-28.

- Akaike H. (1974), *A New Look at the Statistical Model Identification*, „IEEE Transactions on Automatic Control”, Vol. 19, s. 716-723.
- Bank Światowy (2017), *World Development Indicators*, <http://databank.worldbank.org/wdi> (data dostępu: 10.08.2017).
- Bennett D., Nikolaev B. (2016), *On the Ambiguous Economic Freedom-inequality Relationship*, „Empirical Economics”, Vol. 53, Iss. 2, s. 1-38.
- Berggren N. (2003), *The Benefits of Economic Freedom. A Survey*, „The Independent Review”, 2, s. 193-211.
- Bologna J., Hall J. (2014), *Economic Freedom Research: Some Comments and Suggestions*, No. 14-23, Working Papers, Department of Economics, West Virginia University, s. 123-135.
- de Haan J. (2003), *Economic Freedom: Editor's Introduction*, „European Journal of Political Economy”, Vol. 19, s. 395-403.
- Doucouliaqos C., Ulubasoglu M. (2006), *Economic Freedom and Economic Growth: Does Specification Make a Difference?* „European Journal of Political Economy”, 22(1), s. 60-81.
- Dumitrescu E.-I., Hurlin C. (2012), *Testing for Granger Non-causality in Heterogeneous Panels*, „Economic Modelling”, Vol. 29, s. 1450-1460.
- Farhadi M., Islam R., Moslehi S. (2015), *Economic Freedom and Productivity Growth in Resource-rich Economies*, „World Development”, Vol. 72, s. 109-126.
- Fraser Institute (2017), <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/approach>, (data dostępu: 07.08.2017).
- Giannone D., Lenza M., Reichlin L. (2011), *Market Freedom and the Global Recession*, „IMF Economic Review”, 59(1).
- Granger C. (1969), *Investigating Casual Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods*, „Econometrica”, Vol. 37, No. 3, s. 424-438.
- Gwartney J., Lawson R. (2003), *Economic Freedom of the World Annual Report*, The Fraser Institute, Vancouver BC.
- Gwartney J., Lawson R., Block W. (1996), *Economic Freedom of the World: 1975-1995*, The Fraser Institute and others, Vancouver BC.
- Hall J., Lawson, R. (2014), *Economic Freedom of the World: An Accounting of the Literature*, „Contemp. Econ. Policy”, 32(1), s. 1-19.
- Hanke S., Walters S. (1997), *Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey*, „Cato Journal”, 17, s. 117-146.
- Heckelman J., Stroup M. (2000), *Which Economic Freedoms Contribute to Growth?* „Kyklos”, 53(4), s. 527-44.
- Heritage Foundation (2017), <http://www.heritage.org/index/about> (data dostępu: 07.08.2017).
- Karlsson S. (2005), *The Failings of the Economic Freedom Index*, <https://mises.org/library/failings-economic-freedom-index> (data dostępu: 07.08.2017).

- King E., Montenegro C., Orazem P. (2012), *Economic Freedom, Human Rights, and the Returns to Human Capital: An Evaluation of the Schultz Hypothesis*, „Journal of Economic Development and Cultural Change”, 61(1), s. 39-72.
- Piątek D. (2016), *Instytucje państwa a wzrost gospodarczy w krajach postsocjalistycznych*, Wydawnictwo UEP, Poznań.
- Piątek D., Szarzec K., Pile M. (2013), *Economic Freedom, Democracy and Economic Growth: A Causal Investigation in Transition Countries*, „Post-Communist Economies”, 25(3), s. 267-288.
- Sachs J. (2005), *The End of Poverty: Economic Possibilities for our Time*, Penguin Books, New York.
- Sargent T.J. (1976), *A Classical Macroeconomic Model for the United States*, „Journal of Political Economy”, Vol. 84, s. 207-238.
- Scully G.W., Slotte D.J. (1991), *Ranking Economic Liberty Across Countries*, „Public Choice”, 69(2), s. 121-152.
- Smith A. (2015), *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t. 2, PWN, Warszawa.
- Szarzec K. (2013), *Państwo w gospodarce*, PWN, Warszawa.
- Total Economy Database (2017), <https://www.conference-board.org/data/economydatabase/index.cfm?id=27762> (data dostępu: 10.08.2017).

ECONOMIC FREEDOM AND ECONOMIC PERFORMANCE OF DEVELOPING COUNTRIES

Summary: The objective of a paper is to conduct a deep analysis a relation between economic freedom and economic performance of developing as well as develop countries (a total of 115 countries). The conducted analysis – performed separately for panel group comprised of developing and developed countries – confirmed the existence of statistically significant relation in Granger sense between economic freedom and efficiency both for developing and developed countries. The results of the analysis conducted at the level of particular countries proved that the relation between economic freedom and efficiency is much more ambiguous.

Keywords: economic freedom, efficiency, Granger causality tests.